

Migracija į kitą pusę

Sandra Bernotaitė. Emigrantai nenori grįžti – taip mano likusieji tėvynėje. Bet kuo ilgiau gyvenu svetur, tuo aiškiau suvokiu paradoksą: net ir norėdami grįžti, emigrantai *negali*. Negalėti yra kas kita negu nenorėti. Negalėjimas nepriklauso nuo tavo noro. Ir tai ne tik išorinė kliūtis, tai ir vidinė, labai svarbi vidinė kliūtis. Didelis skirtumas, ar kvieti grįžti nenorinčius, ar grįžti negalinčius.

Migruojama tik į vieną pusę. Nėra buvę pasaulyje atvejo, kad į kurią nors šalį masiškai grįžtų emigravusieji. Vienetai, dešimtys, tūkstančiai – taip. Bet štai šiuo metu iš Lietuvos, vien po nepriklausomybės atgavimo, emigravo apie milijoną. Trečdalis. Jie negrįš.

Vienas psichologas, paklaustas, ar įmanoma atšaukti ekologinę žmonijos katastrofą, atsakė taip: „Deja, negaliu jūsų nuraminti. Žmogus niekada savo noru nesutiks gyventi blogiau, negu gyvena dabar.“ Žmogus renkasi gyventi vis geriau ir geriau, ir geriau. Grįžti ten, kur jam buvo blogai, o juolab grįžti ten, kur gyvenimo kokybė mažai pakitusi, ypač po sunkaus, bet vykusio užsikabinimo naujoje šalyje, būtų ėjimas prieš gamtą.

Migraciją kontroliuoti gali tik priimančioji šalis – savo knygoje „Exodus“ teigia ekonomistas Paulas Collier. Šalis, netenkanti savo gyventojų, tegali nukraujuoti, ypač jei nenori imtis kraštutinių priemonių – uždaryti sienas, įkalinti savo populiaciją. Šito mes tikrai nenorime. Tad ar įmanoma apsukti migracijos vektorių, susigrąžinti emigrantus? Atsakymas aiškus.

Bet gal neteisingas pats klausimas? Reikia klausti ne *ar galima* sugrąžinti, bet *kiek galima* sugrąžinti, *kuriuos reikia kviesti* ir tuomet jau būtų aiškiau, kaip tai įmanoma padaryti. Kaip visuomet, galioja tikslinės auditorijos faktorius. Jei kviesi visus, neatsilieps niekas.

Emigrantų sugražinimo pažadais netikiu. Manau, netiki tuo nei emigrantai, nei politikai, nei visi tie, kurie liko gyventi Lietuvoje. Atvirai kalbant, jie nemėgsta nei emigrantų, nei jų sugražinimo idėjos. Kodėl turėtų? Ar taip trūksta darbdaviams tų, kurie reikalautų geresnių darbo sąlygų ir teisingo atlygio? Ar taip trūksta ksenofobams tų, kurie į akis sakys, o ir savo pavyzdžiu rodys, kad lietuvių tauta nėra vienalytė nei etniniu, nei tikėjimo, nei lytiškumo atžvilgiu? Ar reikia universitetų dėstytojams gagesnių, garsiuose pasaulio universitetuose disertacijas apgynusių mokslininkų? Ar reikia verslininkams dorą verslo pavyzdžių? O inteligentų klanui – ar tikrai reikia konkurentų, kalbančių keliomis kalbomis ir išsilavinusių pasaulio kultūros kontekste? Jei grįžusieji taps visiškai nepakantūs korupcijai ir nesilaikys „tradicinių vertybių“ – kaip tada? Jei tas milijonas grįžtu rytoj pat, kultų pilietinis karas.

Collier lygina šalių socialinius modelius ir skirtingas jų kultūras (ne tautybes). Kultūros nėra lygios. Galime kalbėti apie tai, kad visos kultūros yra unikalios, vertos išlikti, vertingos pačios savaime, bet tai ne ekonomistų kalbėjimas. Vienos kultūros tampa pagrindu klestinčiai ekonomikai, kitos kultūros tampa stabdžiu ir kliūtimi.

„Kultūra yra viešasis gėris *par excellence*: tai, ką kiekvienas vertina, bet niekam nėra konkrečiai atlyginama už jos išlaikymą,“ – teigia P. Collier. Kiekvienos kultūros sėkmė priklauso nuo bendruomenės narių gebėjimo jausti empatiją. Empatija kyla iš bendrosios tapatybės pojūčio. Bendroji tapatybė kuriama abipusės pagalbos ryšiais, kai kiekvienas bendruomenės narys jaučia pareigą padėti kitam nariui. Jeigu daugėja žmonių, kuriems artima oportunisto, o ne bendradarbiavimo strategija, visuomenė darosi vis nelaimingesnė, nes dalis gyventojų vis labiau išnaudoja kitus. Kai oportunistų skaičius ima persverti, dori žmonės lieka kvailių vietoje. Bendruomenei gyvybiškai svarbu yra tai, kad didžioji dalis gyventojų norėtų nubausti tuos, kurie siekia naudoti tik sau ir atsisako veikti visų labui. Blogiausias variantas, kai bendruomenė ima bausti tuos, kurie viešai apskundžia prasikaltėlius.

Čia tikėtų pavyzdys, kai Lietuvoje bandyta kovoti su atlyginimų mokėjimais vokeliuose ir buvo įsteigta anoniminė telefono linija, nes atvirai pranešti apie korupciją buvo pernelyg pavojinga pačiam pranešėjui... Bėda ne tai, kad maži atlyginimai, ne tai, kad jie duodami vokeliuose, o tai, kad vogimas iš valstybės (bendruomenės) yra norma, o norintys tai ištaisyti viešojoje sąmonėje laikomi išdavikais. Tokių pavyzdžių yra daug. Mūsų visuomenė baudžia apie problemas

kalbančius, teisybės ieškančius, dorus žmones. Tai reikia keisti.

Moralinis reliatyvizmas suduoda smūgį ekonominių vertybių apsaugai: pasitikėjimas veikia socialinį bendradarbiavimą, kuris yra svarbus klestėjimui. Žmogus renkasi būti „insaideriu“ ar „autsaideriu“ – tai irgi svarbus P. Collier pastebėjimas. „Autsideris“ tik apsimeta, kad jam svarbios darbovietės (ar šalies) idėjos, kultūra, bendravimo modelis. Jis siekia greitai praturtėti ir palikti laivą, kol tas nenuskendo, jam nerūpi kompanijos (ar šalies) ateitis ir juolab klestėjimas. Kas nori tokių darbuotojų (piliečių)?

Bijau, kad Lietuvoje vis dar daug „autsiderių“. O tie, kuriems tokia būseną nepatinka, ieško laimės svetur. Svarbu ir tai, ar Lietuvos politikai, įmonių ir įstaigų vadovai skatina būti „insaideriu“, ar jie lygiai tokie pat „autsideriai“, tik imituojantys vakarietišką kultūrą? Žmonės, turintys motyvacijos būti „insaideriais“, labai greit pamato vadovo dviveidystę ir ima dirbti „pasiplėšimui“, žinodami, kad greitai gali tekti gelbėtis – apleisti skęstantį laivą. (Man taip yra atsitikę.)

Sunku tokios kultūros aplinkoje piliečius įtikinti, kad jų mokesčiai yra meilės tėvynei įrodymas. Ne, jie greičiau giedos tautinį himną ir mojuos trispalvėmis krepšinio čempionatuose, negu sumokės mokesčius. O juk be ekonominės nebus jokios kitokios gerovės.

Nepadėti tam, kuris verčiasi sunkiau. Neturėti kitam užuojautos. Turtėti kitų vargo kaina. Didinti socialinę atskirtį. Mažinti laimės koeficientą. Nes laimė – ne piniguose, o kultūrinėje atmosferoje: laisvėje, brolybėje, lygybėje.

Lietuviai, aišku, išsiveža savotėvynės kultūrą ir socialinį modelį. Pirmaisiais emigracijos metais kai kurie tąja kultūra ir modeliu didžiuojasi, patys nesuprasdami kodėl. Tiesiog tai jų tapatybės pagrindas. Vėliau, bandydami prisitaikyti svetimose aplinkose, jie yra priversti priimti kitą modelį, išmokti kitokios bendravimo kultūros, antraip tiesiog negaus darbo ir neišsitvirtinę pateks į dar blogesnes sąlygas negu tėvynėje. Kai kurie emigrantai neturi vidinės motyvacijos nei mokytis, nei kaip nors atsilyginti juos priėmusiai bendruomenei: jie yra oportunistai. Buvo oportunistai Lietuvoje, tokie liko ir užsienyje.

Bet yra ir kita pusė: nauda šaliai, praradusiai daug žmonių, gali būti milžiniška, jeigu bent dalis *sėkmingai prisitaikiusių* prie turtingos ekonomikos socialinio modelio žmonių grįš ir nebepasitenkins senąja tvarka, t. y. taps aktyviai pilietiškai.

Tai įmanoma.

Jei lietuvių emigracija pasiekė epidemijos mastą, galbūt ir pats procesas turi virusinį pobūdį. Tuomet reiktų į tai atsižvelgti ir emigrantus kviečiant tėvynėn: pabandyti sukurti „virsmo taško“ reiškinį. Virsmas įvyksta tuomet, kai susideda daug mažų dalykų, teigiamą pokytį skatinančių smulkmenų kritinė masė.

Galbūt Lietuvos žiniasklaidai verta labiau domėtis ne emigrantų sėkme užsienyje, o grįžusių patriotų istorijomis. Aišku, geriausia būtų kuo objektyviau nušviesti situaciją, bet visgi ieškoti sėkmės atvejų. Dabar į akis labiausiai krenta tiek grįžusiųjų, tiek ir pasitinkančiųjų nusivylimas. Taip pat reikia išmokti susilaikyti nuo „išvaymo“, kurį geriausiai iliustruoja vienas pasisakymas internete: „Aš, kaip atsakinga motina, savo vaikus raginu: bėkit, bėkit, kol galite, o kai įgausit proto, patirties, turėsit noro ir galėsit kažką gero duoti tėvynei, kurkite čia filialus, atvažiuokit į svečius, na, o jei proto taip ir neįgijote, grįžkit suvisam.“ Ypač varyti lauk jaunimą iš tėvynės įnikę yra tėvai, mokytojai, dėstytojai... Tokie „gero linkintys“ žmonės sukuria išpūdį, kad jaunimas Lietuvai yra nereikalingas, kad materialinė nauda yra tikslas. Taip atimame iš jaunimo gražų tikslą: kurti savo tėvynę drauge.

Jei politikams pavyktų prikviesti bent dešimtadalį piliečių – galbūt tiek ir pakaktų kultūriniam pokyčiui ir sveikos ekonomikos užuomazgai. Išsilavinusius ir lanksčius aukštos kultūros žmones įmanoma pasiekti per žiniasklaidą. Ryšys su jais visai nėra nutrūkęs. Ir jiems nebūtina prižadėti tėvynėje tokios pat algos, kurią gauna svetur. Grįžtantiems daug svarbiau pažadėti, kad jie bus išklaudyti ir jų patirtimi bus pasinaudota.

Pagaliau svarbus yra net toks dalykas, kaip pasitikimas Vilniaus oro uoste. Emigrantas, grįžęs savo tėvynėn, tampa lygus *imigrantui*. Jį išstinka kultūrinis šokas, jo nepriima vietiniai, reikia išmokti gyventi naujoje vietoje, prisitaikyti ir t. t. Užuoat nutaisę veido išraišką, rodančią, kad esi čia nepageidaujamas, galėtume visiems sakyti: „Sveiki, sugrįžę namo!“ Jei kas mane taip pasitiktų – apsiverkčiau.

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik

prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

